

pan, *Türk Taş Köprüleri*, Ankara 1975, s. 129-130, rs. 77/1-2; Yüksel, *Osmanlı Mi'mârisi V*, s. 306-307, rs. 453-456; G. Goodwin, *A History of Ottoman Architecture*, New York 1987, s. 177, rs. 168; Fazıl Çifci, *Kastamonu Camileri-Türbeleri ve Diğer Tarihi Eserler*, Ankara 1995, s. 20-35; Kemal Kutgün Eyüpgiller, *Bir Kent Tarihi Kastamonu*, İstanbul 1999, s. 102-104, 136-140, 144, şekil B. 18, rs. 37-38, 68.

ENİS KARAKAYA

NASRULLAH-ı ŞİRÂZÎ

(نصرالله شیرازی)

Ebü'l-Meâli Nizâmülmülk Muînüddîn
Nasrullah b. Muhammed
b. Abdilhamid-i Münşî Şîrâzî
(ö. VI./XII. yüzyılın ikinci yarısı)

Gazneliler dönemi münşî ve yazarı.

Hayatı hakkında yeterli bilgi yoktur. Gazne'de doğduğunu kaydeden Vassâf (*Târîh*, s. 528) dışında diğer bütün kaynaklar doğum yerinin Şîraz olduğunu belirtir (Emîn-i Ahmed-i Râzî, s. 221-222; Lutf Ali Beg, s. 304). İnşâ sanatındaki şöhretinden dolayı Nasrullah-ı Münşî diye tanınmıştır. Hizmetinde bulunduğu hükümdarlardan hareketle VI. (XII.) yüzyılda yaşadığı tesbit edilebilmiştir. Eserinden ve üstlendiği görevden iyi bir öğrenim gördüğü anlaşılan Nasrullah önce Gazneliler'den Ebü'l-Muzaffer Behram Şah'ın (1117-1157) hizmetine girdi. Muhtemelen müşriflik göreviyle işe başlamış, Behram Şah ile yakın ilişki kurarak sâhib-i dîvanlığa kadar yükselmiştir. Behram Şah'ın ölümü üzerine onun halefi Hüsrev Şah'ın (1157-1160) kâtibi oldu; Hüsrev Melik ise (1160-1186) ona vezirlik pâyesi vererek yanına aldı. Ancak kendisini çökemeyenlerin tahrikiyle Nasrullah'ı görevinden alıp hapsetti. Bir süre hapiste kaldıktan sonra öldürüldü.

Arapça'ya da Farsça kadar iyi bilen Nasrullah şöhretini büyük ölçüde *Kelîle ve Dimne* tercümesine borçludur. Aslı Sanskritçe olan bu eser Sâsânîler döneminde Pehlevîce'ye, İbnü'l-Mukaffa' tarafından bu dilden Arapça'ya, oradan da Nasrullah tarafından yeni Farsça'ya tercüme edilmiştir. Gazne fakihlerinden Ali b. İbrâhim adında bir kişi kendisine *Kelîle ve Dimne*'yi Farsça'ya çevirmesini tavsiye eder. Bunun üzerine başlanan tercüme Behram Şah'a gösterilir; o da tercümeyi kendisine ithaf edilmek üzere tamamlamasını ister ve esere *Kelîle ve Dimne-i Behrâm Şâh* adı verilir. 536-539 (1141-1144) yılları arasında yazıldığı anlaşılan *Kelîle ve Dimne* muhtevassından çok üslûbu ve ifade sağlamlığı ile tanınmış, yüzyıllar boyunca Farsça'da

güzel nesir örneği sayılmıştır. Kânî-i Tûsî bu tercümeyi manzum hale getirmiştir. Birçok yazması bulunan eserin ilmî sayılabilecek ilk neşri Abdülazîm-i Karîb tarafından yapılmıştır (Tahran 1328 hş.). Ancak Abdülazîm, Türkiye'de mevcut daha eski ve sağlam nüshaları görmediği için Müctebâ Mînovî eserin daha sağlam nüshalara dayanan yeni bir neşrini gerçekleştirmiştir (Tahran 1351 hş.). *Kelîle ve Dimne* daha sonra mensur ve manzum şekillerde yazıldıysa da hiçbir üslûp bakımından Nasrullah-ı Şîrâzî'nin versiyonunun düzeyine ulaşamamıştır. Kul Mesud, Şîrâzî'nin bu tercümesini esas alarak *Kelîle ve Dimne*'yi Türkçe'ye çevirmiştir.

BİBLİYOGRAFYA :

Avfî, *Lübâb*, I, 92-96; Vassâf, *Târîh*, Bombay 1269/1853, s. 528; Emîn-i Ahmed-i Râzî, *Heft İkkîlîm* (nşr. E. D. Ross v.dğr.), Kalkûta 1358/1939, s. 221-222; Lutf Ali Beg, *Âteşkede-i Âzer* (nşr. Ca'fer-i Şehîdî), Tahran 1337 hş., s. 304; Rıza Kuli Han Hidâyet, *Mecma'u'l-fuşâhâ* (nşr. Müzâhir Müsaffâ), Tahran 1336 hş., III, 1447; Rieu, *Catalogue of the Persian Manuscripts*, II, 745-746; Browne, *LHP*, II, 349-353; *Kitâbü Kelîle ve Dimne* (trc. Nasrullah-ı Şîrâzî, nşr. Abdülazîm-i Karîb), Tahran 1328 hş., neşredenin girişi, s. I-m.; a.e. (nşr. Müctebâ Mînovî), Tahran 1351 hş., neşredenin girişi, s. z-k; Safâ, *Edebîyyât*, II, 948-949; a.mlf., *Genc u Gencîne*, Tahran 1362 hş., s. 178-187; Nefîsî, *Târîh-i Nazm u Nesr*, I, 147-148; A. J. Arberry, *Classical Persian Literature*, London 1967, s. 95 vd.; Bahâr, *Sebkşînâsi*, Tahran 1349 hş., II, 250 vd.; Sâmih, "Nasrullah-ı Münşî", *Dânişnâme-i Edeb-i Fârsî* (nşr. Hasan Enûşe), Tahran 1381 hş., III, 1052-1053; Tahsin Yazıcı, "Nasrullah", *İA*, IX, 118-119; E. Berthels - [J. T. P. de Bruijn], "Nasr Allâh b. Muḥammad", *EI*² (Fr.), VII, 1018-1019.

TAHSİN YAZICI

NASRÜDDEVLE

(نصرالدولة)

Ebü Nasr Nasrû'd-devle Ahmed
b. Mervân b. Dûstek
(ö. 453/1061)

Mervânî emiri
(1011-1061).

376 (986) veya 379'da (989) doğdu. Ağabeyi Mervânî Emiri Mümehhidüdevle Saîd'in öldürülmesinden sonra emir oldu (401/1011). Abbâsî Halifesi Kâdir-Billâh gönderdiği menşurla emirliğini tasdik etti ve kendisine Nasrüdevle lakabını verdi (403/1012-13). Büveyhî Hükümdarı Sultânüdevle, Fâtımî Halifesi Hâkim-Biemrillâh ve Bizans İmparatoru II. Basileios elçi gönderip Nasrüdevle'yi tebrik ettiler.

Nasrüdevle, Mervânîler'e tâbi olarak Âmid'de (Diyarbakir) valilik yapan İbn Dih-

ne'nin öldürülmesi üzerine çıkan karışıklıkları bastırıp şehri topraklarına kattı (415/1024), valiliğine Urfa ve Harran hâkimi Ebü'l-Hâris Zengî b. Evân'ı getirdi. Ancak daha şehirden ayrılmadan onun ölüm haberini alınca yerine oğlu Ebü'l-Hasan Zengî'yi tayin etti. Utayroğulları ile Nümeyroğulları arasındaki mücadeleyi iyi değerlendiren Nasrüdevle Muharrem 418'de (Şubat-Mart 1027) Urfa'yı ele geçirdi. Halep Mirdâsî Emiri Sâlih b. Mirdâs'ın Nümeyroğulları lehine ara buluculuk yapması neticesinde Urfa'yı bir süre sonra tekrar bu iki aile arasında paylaştırdı (İbnü'l-Esîr, IX, 269) Nasrüdevle, Utayroğulları'nın kalenin kendilerine ait kısmını Bizans İmparatorluğu'na sattıklarını, kaleye giren Bizans askerlerinin halkı öldürdüğünü ve mallarını yağmaladığını öğrenince şehri kuşattı, ancak ele geçiremedi. Nasrüdevle'nin kış mevsiminin gelmesiyle birlikte muhasarayı kaldırmaması fırsat bilen Bizans kumandanı Maniakes Urfa'ya iyice yerleşti (422/1031). Bu olaydan sonra Nasrüdevle, bir taraftan Musul'a hâkim Ukayloğulları ile çeşitli ihtilâflar yaşarken diğer taraftan Bizanslılar'la mücadeleyi sürdürdü.

427'de (1036) yolları Ani ve Vestan'dan (Gevaş) geçen Azerbaycan, Horasan ve Taberistanlı hacı adaylarını tâciz eden Sunâsuna Ermeni kabilesi üzerine yürümeye karar veren Nasrüdevle, Ermeni kralının gasbedilen malları geri verip esirleri serbest bırakması ile seferden vazgeçti. İbnü'l-Esîr, Nasrüdevle'nin Ermeni kalelerinin müstahkem olması ve Bizanslılar'dan yardım alabileceklerini düşünerek onlarla barış yapmayı tercih ettiğini kaydederek (a.g.e., IX, 343-344). Nasrüdevle, 430 (1038-39) yılında olduğu gibi zaman zaman Kuzey Suriye ve el-Cezîre'nin bazı bölgelerine hâkim olan Fâtımîler'in tehdidiyle karşılaştıysa da ciddi bir çatışma meydana gelmedi.

Büyük Selçuklu Sultanı Tuğrul Bey'e tâbi olmak istemeyen Arslan Yabgu'ya bağlı Oğuzlar'ın Diyarbakir ve Musul bölgelerine akınlar yapması yüzünden Nasrüdevle, Oğuzlar'ı Tuğrul Bey'e şikâyet etti (435/1044). Tuğrul Bey de ona bir mektup göndererek kâfirlerle cihad ettiği için kendisine malî yardımda bulunup desteklemeleri gerektiğini bildirdi (a.g.e., IX, 301). Oğuzlar bir süre sonra Diyarbakir üzerinden Bizans ve Ermeni topraklarına geçtiler ve ardından Azerbaycan'a giderek bölgeye dağıldılar (435/1043-44). Nasrüdevle, 441 (1049) yılında Tuğrul Bey'in isteğiyle Diyarbakir'de hutbeyi Selçuklular adına okutmaya başladı. Böylece Mervânîler bu

NASRÜDDEVLE

tarihe kadar şeklen bağlı kaldıkları Büveyhîler'e tâbi olmaktan çıktılar.

Tuğrul Bey ile Nasrüddevle arasındaki iyi ilişkilerden cesaret alan Bizans İmparatoru IX. Konstantinos Monomakhos, İbrâhim Yinal ve Kutalmış'ın Hasankale savaşında (440/1048 veya 441/1049) esir ettiği Bizans kumandanı Gürcü Prensi Liparit'in fidye karşılığı serbest bırakılması ve Selçuklular'la barış yapılabilmesi için Nasrüddevle'den yardım istedi. Nasrüddevle'nin araya girmesiyle Selçuklular'la Bizans arasında barış antlaşması imzalandı (a.g.e., IX, 422-423).

Arslan Besâsîrî'nin çevredeki mahallî emirlerce desteklenen isyanı sırasında Nasrüddevle Tuğrul Bey'in yanında yer aldı. Ancak Selçuklu ve Bizans elçilerini yolların güvenli olmaması sebebiyle Meyyâfârikîn'de bekletmesi Tuğrul Bey'e isyan olarak aksettirildi. Nasrüddevle, Diyarbakir seferi için hazırlık yapmaya başlayan sultana 100.000 dinar gönderince barış yapıldı (Şâban 449 / Ekim 1057). Sefer hazırlıkları esnasında gösterdiği tavırdan Tuğrul Bey'in Nasrüddevle'nin isyan edebileceğine inmadığı anlaşılmaktadır. İsyân halinde olan Musul taraflarına yürümekte tereddüt etmeyen sultanın ilk anlarda Nasrüddevle üzerine yürümekte çekimser kalmış olması bunun bir delilidir.

450 (1058) yılında Tuğrul Bey isyan eden İbrâhim Yinal'ı cezalandırmak için Hemedan'a gidince Arslan Besâsîrî, Ukaylî Emîri Kureyş ile beraber Bağdat'ı istilâ edip Fâtîmîler adına hutbe okuttu ve sikke kestirdi. Halife Kâim, Biemrillâh Âne kasabasında gözetim altına alındı. Bu sırada torunu ve halifelîğin tek veliahdı Ebü'l-Kâsım Abdullah b. Muhammed (Muktedî-Biemrillâh) Nasrüddevle'nin yanına Diyarbakir'e gönderildi. Tuğrul Bey, İbrâhim Yinal'ın isyanını bastırıp dönünce Besâsîrî'yi yakalatarak öldürttü ve halifeyi makamına iade etti. Bunun üzerine Nasrüddevle, Ebü'l-Kâsım Abdullah'ı değerli hediyelerle Bağdat'a gönderdi. Abbâsî halifesinin yegâne veliahdını koruma hususunda gösterdiği özen Nasrüddevle'nin itibarını arttırdı. 29 Şevval 453'te (16 Kasım 1061) Meyyâfârikîn'de ölen Nasrüddevle, Muhdese Camii meydanındaki aile mezarlığında gömüldü, daha sonra camiye bitişik olan türbeye nakledildi (İbn Hallikân, I, 178). Yerine oğlu Nizâmeddin Ebü'l-Kâsım Nasr geçti.

Diyarbakir, Nasrüddevle'nin yarım asırdan fazla süren saltanatı sırasında, tarihinin en parlak dönemlerinden birini yaşa-

mış, şehirde ticarî ve kültürel faaliyetler yoğunluk kazanmıştır. Nasrüddevle, çevresindeki emirlerin tamamının Şii olmasına rağmen Diyarbakir'i Sünnîler'in sığınağı yapmış, birçok Sünnî âlimi Diyarbakir'e gelerek onun himayesine girmiştir. İzzeddin İbnü'l-Esir, Şâfiî mezhebinin Diyarbakir'de Nasrüddevle'nin yanına gelen Ebû Abdullah Muhammed b. Beyân el-Kâzerûnî'nin gayretleriyle yayıldığını belirtir (*el-Kâmil*, IX, 67). Hanbelî fakihî Ebü'l-Hasan Ali el-Âmidî Nasrüddevle zamanında Halife Kâim - Biemrillâh'ın isteğiyle Âmid'e giderek ölümüne kadar (467/1074) burada ders vermiştir. Nasrüddevle ayrıca birçok imar faaliyetinde bulunmuş, kaleler, köprüler ve Kudüs'te hacıların barınması için iki ev inşa ettirmiştir. Sarayının âlim ve şairlerle dolup taşıdığı kaydedilmektedir ve şairlerin divanları onu öven şiirlerle doludur. Şair Tihâmî de Nasrüddevle'nin sarayında itibar görmüş, seyyah Nâsîrî Hüsvrev, Meyyâfârikîn'i onun zamanında ziyaret etmiştir (438/1046).

BİBLİYOGRAFYA :

İbnü'l-Kalânîsî, *Târîhu Dimaşk* (Amedroz), s. 71-76; *Azîmî Tarihi: Selçuklularla İlgili Bölümler: h. 430-538* (nşr. ve trc. Ali Sevim), Ankara 1988, bk. İndeks; İbnü'l-Ezrak el-Fârikî, *Târîhu Meyyâfârikîn ve Âmid* (nşr. Bedevî Abdülâtîf Avad), Beyrut 1974, bk. İndeks; İbnü'l-Cevzî, *el-Muntazam*, VIII, 222-223; İbnü'l-Esir, *el-Kâmil* (trc. Abdülkerim Özyaydın), İstanbul 1987, IX-X, tür.yer.; Bühdârî, *Zübdetü'n-Nusra* (Burslan), s. 22-23; İbnü'l-Adîm, *Zübdetü'l-haleb*, I, 260; İbn Hallikân, *Vefeyât*, I, 177-178; M. van Berchem - J. Strzygowski, *Amîda*, Heidelberg 1910, s. 22-37; M. Halil Yinanç, *Türkiye Tarihi, Selçuklu Devri I: Anadolu'nun Fethi*, İstanbul 1944; a.mlf., "Diyarbakir", *İA*, III, 610-612; J. B. Segal, *Edessa: The Blessed City*, Oxford 1970, s. 217-219; Mehmet Altay Köymen, *Tuğrul Bey ve Zamani*, İstanbul 1976, s. 26-27, 89; Osman Turan, *Selçuklular Tarihi ve Türk-İslâm Medeniyeti*, İstanbul 1980, s. 171-175; G. Ostrogorsky, *Bizans Devleti Tarihi* (trc. Fikret İşıltan), Ankara 1986, s. 298; Coşkun Alptekin, "Büyük Selçuklular", *Doğuştan Günümüze Büyük İslâm Tarihi*, İstanbul 1988, VII, 106-107; Abdürrahim Tufantoz, *Mervanoğulları: 380-478/990-1085* (doktora tezi, 1994), MÜ Türkiye Araştırmaları Enstitüsü; a.mlf., "Mervânîler", *DİA*, XXIX, 230-232; H. F. Amedroz, "Three Arabic Manuscripts on the History of the City of Mayyâfârikîn", *JRAS* (1902), s. 785-812; a.mlf., "The Marvânîd Dynasty at Mayyâfârikîn in the Tenth and Eleventh Centuries A.D.", a.e. (1903), s. 123-154; K. V. Zetterstéen, "Mervânîler", *İA*, VII, 781; Carole Hillenbrand, "Marvânîds", *EP²* (İng.), VI, 626; H. Bowen, "Naşr al-Dawla", a.e., VII, 1017-1018.

ABDÜRRAHİM TUFANTOZ

NASÛH-i MATRAKÎ

(bk. MATRAKÇI NASUH).

NASUH PAŞA

(ö. 1023/1614)

Osmanlı sadrazamı.

Gümölcine'de doğdu. Dramalı bir Rum papazının oğlu olduğu, henüz küçük yaşta Rum papazının oğlu olduğu, henüz küçük yaşta Rum papazının birine satıldığı, zekâ ve kabiliyetiyle dikkat çekerek saraya alındığı rivayet edilir. Bazı kaynaklarda Annavat asıllı olduğu bilgisi de yer alır. Biyografisini veren çağdaş Şâfi Mustafa, onun Eski Saray'da "gilmân-ı acemî" olarak teberdarlar zümresine dahilken Musâhib Mehmed Ağa'nın hizmetine girdiğini, daha sonra çavuşlukla taşra çıktığını yazar (*Mustafa Şâfi'nin Zübdetü't-tevârih-i*, II, 315). Ardından müteferrikalıkla uzun müddet Zile voyvodalığı göreviyle Vâlide Sultan haslarını idare etti. 19 Safer 1007'de (21 Eylül 1598) Abdullah Ağa'nın vefatını müteakip kapıcılar kethüdâlığına getirildi (Selânikî, II, 766). Bu görevi sırasında, Rebülevvel 1007'de (Ekim 1598) Vezir Mahmud Paşa ile sefere gitmeleri emredilen bazı kimselerin itaatsizlikleri üzerine Şeyhülislâm Hoca Sâdeddin Efendi'nin fetvasıyla bu kişilerden bir kısmını şiddetle cezalandırarak sefere katılmalarını temin etti. 1007 Cemâziyelâhîrinde (Ocak 1599) sadâret mührünü Sadrazam Cerrah Mehmed Paşa'dan alıp Damad İbrâhim Paşa'ya vermekle görevlendirildi. Kapıcılar kethüdâlığından sonra küçük mîrâhurluğa tayin edildi. Çıkan sipahi ayaklanması sırasında 17 Ramazan 1008'de (1 Nisan 1600) Yahudi Kira Kadın'ın yakalanması işini Çavuşbaşı Ömer Ağa ile birlikte üstlendi (a.g.e., II, 854-855). Ancak bu hadiseden sonra görevinden alındı. Ardından Sadrazam İbrâhim Paşa'nın vefatıyla sadâret mührünü Yemişçi Hasan Paşa'ya götürmekle vazifelendirildi; ayrıca Ayşe Sultan ile nikâhlendiği haberini de ona iletince sadrazam tarafından kapıcıbaşılığa getirildi.

1012'de (1603) kapıcıbaşılıktan Halep beylerbeyiliğine gönderildi. Ayrıca Celâfilîler'in tenkili işiyle görevlendirildi. Şah Abbas'ın Tebriz'e saldırarak şehri zaptetmesi üzerine Tebriz ve Van eyaletlerinin birleştirilerek vezâret rütbesiyle Nasuh Paşa'ya verildiğine dair bir kayıt mevcutsa da (Atâî, s. 480) bunun doğruluğu şüphelidir. Halep'e vardığında ilk olarak, bir yıl önce Şam yeniçerilerinin burada kıyım yapmaları sebebiyle iki şehir arasındaki düşmanlığa son vermek istedi. Ancak Şam askerleri tarafından kuşatıldı, Kilis Emîri Canbolatolu Hüseyin Paşa'nın gönderdiği yar-